

Tjoahkkájgäsos

Moadda kommuvna ja skávlá e nuohkásit dievde riikalaš unneplágoj máhttelisvuodajt ávdedit ietjasa gielav ja ietjasa kultuvrav. Ássje l dájvvalakkoj unnán ávdájdum ja vágggogisvuohtajuogadibme ij la tjielgas, ihka vil gávnnuji buorre ávddámerka. Skávlláinspeksjávna áhpadusá kvalitättagáhttjam riikalaš unneplágogielajn vuoset, stuorra gássjelisvuohta l áhpadiddjiit áttjudit.

Svierigin gávnnuji vihtta almulasj riikalaš unneplágogiela: suomagiella, jiddisj, meängiella, románagiella ja sámegiella.

Skávlláinspeksjávna l gáhttjam gáktu kommuvna ja skávlá állidi ietjasa vágggogisvuodav diededit ja fállat áhpadusáv riikalaš unneplágogielajn. Gáhttjam gáhttjá 34 kommuvna ja vihtta guovtegielak dájma álles riikan. Diedáduš ij ájgo vaddet ávdeldimij gájkkaš dádjadusáv riikalaš unneplágoj máhttelisvuodajda ietjasa giela ja kultuvra ávdedibmáj. Valla báhtusa li ávdep átsádimij milta. Buojkuldahkaj gáktu gáhttjam la dagádum gehtja oasev *Vuohke ja Tjadádibme*.

Oahppijda álla vattedum máhttelisvuodav mij la plánidum oahppat ja ávdedit ietjasa riikalaš unneplágogielav, gáhttjam vuoset. Tjielggidus la aktijbargge vidjurij moattegerdak gáván moatteláhkáj.

Moatten kommuvnan álla diedo riikalaš unneplágoj birra

Ienemus kommunvajn (34 kommuvnajs 19) li nievres diedo birra mij la fámon riikalaš unneplágojda ja sijá giellaávdedit. Diehto mij gávnnu vuorjját oadtjo praktijkalaš tjuovvusijt oahppij máhttelisvuodajda oahppat sijá riikalaš unneplágogielav. Iednegiellaábnas ij la árrum dárbulasj ja negatijvalasj vuojno moattekultuvrraj mierredittji dávk gáktu kommuvna mierredi gá guosská oahppij máhttelisvuodajda áhpadibmáj. Ájnas lisj má aj skámo ja vige dábdó histávrálatjtat li aktidum ságastit riikalaš unneplágogielajt.

Gáhttjam avtabáale vuoset moatten kommuvnan la positijvalasj vuojnno oahppe riikalaš unneplágoj oadtjo áhpadusáv ietjasa gielan. Vuosedum la gájk ávdemusát buorreielak vuojnon rávkalvissaj adnet vuodo máhttudagájt gielan.¹ Dájvvalakkoj riekknidalli gájkka oahppijn gudi sihti iednegiellaáhpadusáv riikalaš unneplágogielan rievtesvuohta dasi, juska vil máhttudakmierre gielan.

Diededibme áhpadusá birra riikalaš unneplágogielajn la vánesvuohta

Gáhttjam duodas gáván diededime vánesvuodas ja gássjelisvuodas gávnnat diededimev mij vuojnnuj Skávlládájmadagá gáhttjamen guhtta jage dát rájes.² Moatten kommuvnan fájllu diededibme sierralágásj njuolgasusáj birra ma li fámon áhpadussaj riikalaš unneplágogielajn. Gá diededibme gávnnu, buojkulvissan kommuvna webbabielen, de l vuorjját duolla.

Oahppij gielladuogásj ij la nuohkásit gehtjadum ja mierkki kommuvna álu e diede makkir oahppijn li rievtesvuoda áhpadussaj riikalaš unneplágogielan, mij la moaddi Europarádes lájtedum.³

Iednegiellaáhpadus ij la nuoges

Ienemusát gájkka áhpadus riikalaš unneplágogielajn la dagádum iednegiellaáhpadusá rájáj gaskan, mij álu mierkki 40 gitta 60 minuvta áhpadus/vahkkuj. Guovtegielak áhpadus, majt Europaráde májnnu, jurra de gávnnu. Tjielggimin la dájvvalakkoj diededum oahppijláhko l ilá unne. 34 gehtjadum

¹ 10 kap. 7 § skávláláhka

² Skávlládájmadahka 2005

³ Europaráde 2009, 2011

kommuvnajs val 3 fálli guovtegielak áhpadasáv, massta val akta rijkalasj unneplågogielan. Muhtem kommuvnan li vil aktijmahtes skávllá mij fállá guovtegielak áhpadasáv dárogielan ja suomagielan.

Riektábiejadusáj milta iednegiellaáhpadas máhttá aj ásaduvvat giellaválljimin jali oahppe välljimin, vallak ij goassak dagáduvá.

Vuollegis ávdájdum ássje moatten kommuvnan

Iednegiellaáhpadas gájjkásattjat, ja áhpadas rijkalasj unneplågogielajn ájnnsit, ij la ávdájdum ássje kommuvnajn, gáhttjam tjielggasit vuoset. Berustimes vádne valla aj gássjelisvuoda áttjudit áhpadiddjiit li máhttelis oare. 36 kommuvnajs val 6 li állidum oarnnidum kvalitättabargon, valla váni rijkalasj unneplågogiela li tjielggidum sierraláhkáj. Rektávraij milta tjuottjudus dájvvalakkoj ij rávka dábelijtuovvomav. Dajna fájllu máhttudahka birra gáktu áhpadas rijkalasj unneplågogielajn dárba j ávdeduvvat.

Juorredahkes vålggogisvuohhtajuogedibme

Iednegiellaáhpadas la dájvvalakkoj guovddelisán organiseridum ulmijn vaddet buorre dievnastusáv rektávraijda, áhpadiddjiida, oahppijda ja ájgádjida. Moadda rektávra javlli sij e dábdá stuorra dárjav guovddelis iednegiellaássudagás. Valla dát vuohke organiserit iednegiellaáhpadasáv ávdet aj juorredahkes vålggogisvuohhtajuogedibmá ja vánesvuohhta kommunikasjávnnán guovddelis ássudagá ja skávláj gaskan, gáhttjam vuoset. Skávlláinspeksjávnná tsuojgot vålggogisvuohhtajuogedibme kommuvnna- ja skávllámieie gaskan iednegiellaáhpadasá gáktuj dárba j tjielggiduvvat 16 kommuvnajn.

Buorre ávddámerka gávnnuji

Moadda kommuvna barggi aktijvalattjat fálatjit iednegiellaáhpadasáv rijkalasj unneplågogielajn buojkulvissan Nässjö ja Vänersborg. Aktijbarggo rádnákommuvnaj, aktavuohta allaskávláj ja sierralágásj dahkamusájt romak unneplåhkuj li ávddámerka miehtemannam biedjamdagojda. Ietjá kommuvna ma umassláhkáj barggi aktijvalattjat fállat áhpadasáv rijkalasj unneplågogielajn li Árviesjávrrie, Eskilstuna, Landskrona, Lund, Munkedal, Staffanstorj ja Tranemo.

Stuorra áhpadiddjiij vánesvuohhta

Moatten kommuvnan li, vájku stuorra ratjál dagá, li gassjelisvuoda áttjudit áhpadiddjiit gudi máhtti áhpadiit rijkalasj unneplågogielajn. 34 kommuvnajs 23 oahppe li vuornodum áhpadasáv árijn e gávnnu áhpadiddje ájggeguovddelis gielan. Várámus la vijor románagiela hárráj. 22 kommuvnajs val 5 majn li romak oahppe máhtti fállat áhpadasáv románagielan. Fábmogis biedjamdago li dárbulattja goappátjá ániájggásattjat ja guhkaájggásattjat njuolggitjit gássjelisvuodav. Allaskávlládájmadahka (2011) l diedádusán ráddidussaj oajvvadam biedjamdagojt.⁴

Guovtegielak áhpadas la positijvalasj oahppij giella- ja identitáhttaávdedimen

Guovtegielak áhpadas gehtjadum dájmajn fálli positijvalasj ja ávkálasj áhpadasbirrasav oahppij giella- ja identitáhttaávdedibmáj. Árijis akta l áhpadas la dagádum *giellaj* sajen gá *gielan*, ietjá l danen gá oahppijn li guovtegielak ávddágává sijá áhpadiddjiijn.

Gáhttjam vuoset avtabále guovtegielak áhpadas ij la miehtemannamfaktávrrá, mij aj átsádimes la duodastum.⁵ Faktávraijn lájddijiddjevuohhta, máhttelisvuohhta áttjudit áhpadiddjiit gelbugisvuodajn, ja gáktu áhpadas la tjadádum la ájnas máhttudakbáhtusijda ja skávllámiehtemannamij.⁶ Gáhttjam vuoset aktijmahtes svierikuobmelasj skávlá ienebut dievddi áhpadiddjiij lájddijiddjedárja dárbov ja gelbugisvuohhtaávdedimev gá guovtegielak dájma ma li dájmadum kommuvna skávláj rájáj gaskan.

⁴ Allaskávlládájmadahka 2011

⁵ O'Riagán & Lüdi 2003; Lindberg 2002; Thomas ja Collier Axelssonan ja vil ienebu. 2002

⁶ Skávlláinspeksjávnná 2010 d ja O'Riagán & Lüdi 2003

Ienemus áhpaddijjn guovtegielak dájmajn li áhpaddjeáhpadus ja guhka gelbugisvuohta, valla moaddásin li áhpadus guovtegielakvuodan manna átsådime milta l stuorra árvo áhpadus válljimijda ma li klássalanján dagádum.⁷ Guovtegielak áhpadusá stuorra oasse l bájnedom diedulasj giellaanos ja giellaávdedim barggovooges. Moatten oahppijn li nievres máhttudagájt binnemusát gielajs avtan, mij rávkká hiebadimev ja dárjav áhpadusán. Málssus makkir mieren oahppe li vattedum sierralágásj dárjav majn siján li rievtesvuohta njuolgadusáj milta.

Mij la rávkadum buoredittjat?

Rijkalattjat la dárbbu buojkulvissan:

- Biedjamdagojt dävdatjit áhpaddijj dárbov rijkalasj unneplågielajn
- Biedjamdagojt njuolggitjit iednegiella ij la dárbulasj ja iednegielav dahkat avtaárvulasj ábnnasin ietjá skávlåábnnasij buohta
- Biedjamdagojt aledittjat stáhtusav rijkalasj unneplågielajda
- Arvusmáhttet kommuvnajt álgadit guovtegielak dájmaj rijkalasj unneplågielajn, buojkulvissan várraj biedjat luohkojt gelbugisvuohtaávdedibmáj ja guovtegielak dájmaj ávdedibmáj
- Rávkalvisá vuodo máhttudagájt rijkalasj unneplågielajn vuojnorievddadibme

Kommuвна ja skávlå avtabále máhtti juo uddni dahkat ednagav buorreláhkáj állidit áhpadusá dárbov rijkalasj unneplågielajn. Buojkulvissan:

- Buoredit diededimev oahppijda ja ájgádijda rijkalasj unneplågoj birra ja sijá rievtesvuohta ietjasa giela ja ietjasa kultuvra ávdedibmáj
- Buoredit máhttudagáv skávlån ja tjuottjudusán rijkalasj unneplågoj birra ja sijá rievtesvuohta ietjasa giela ja ietjasa kultuvra ávdedibmáj
- Vuojnustahttet válggogisvuohtajuogadimev ja kommunikasjonáv rektávrráj, guovddelis ávdásvásstediddje iednegiellaássudagáj ja tjuottjudusá gaskan
- Buoredit barggovoogijt átsådittjat makkir oahppijn li rievtesvuohta ja hálijdi iednegiellaáhpadusáv
- Gávnнат kreativalasj alternatijvajt dävdatjit áhpadusá dárbov rijkalasj unneplågielajn, goappátjagá áhpadushámij ja áhpaddieluohko gáktuj
- Dahkat áhpadusáv rijkalasj unneplågielajn organiseridum kvalitättabargo tjielgga oassen

Ájnas la gá bargo l vuododum gávnadum dárbojn ja ávdeldimijn goappátjagá juogos- ja aktugattjat fárttáhasj kommuvnajn. Bargov dárba aj dahkat rádedimen ávdástiddij rijkalasj unneplågojda.

⁷ Ge. Skávlådájmadahka 2011